

Razuman odnos prema materijalnim dobrima

Zrinka i Zlatko Gregov

Sažetak

Bračni par s petero djece, koji se profesionalno bave edukacijom za poduzetništvo i internet bankarstvom, a u slobodno vrijeme pripremom mladih za brak, uočili su da financijski problemi najčešće nastaju zbog velike financijske nepismenosti, nasjedanja na hedonistički mentalitet i marketinške manipulacije, donošenja financijskih odluka osjećajima umjesto razumom i guranja problema pod tepih. Na temelju prikazanih odabranih teorijskih modela i primjera iz svakodnevne prakse predlažu 9 preporuka za odgajanje mladih za razuman odnos prema materijalnim dobrima: (1) Novac nije grijeh — on sam po sebi nije ni negativan ni pozitivan nego je ono što mi odlučimo da će biti; (2) Materijalna dobra su nam povjerena da se s njima služimo za održanje života i solidarnost među ljudima pa zato njima moramo postupati racionalno i odgovorno; (3) Osjećaji koji nas tjeraju da se ponašamo neracionalno su najčešće strah od neimaštine, pohlepa te strah što će drugi o nama misliti i reći; (4) Odgovorno ponašanje prema materijalnim dobrima znači uložiti vrijeme i trud u savladavanje financijske pismenosti i razvijanje financijske inteligencije; (5) Potrebna je samodisciplina kako bi se naučeno i primijenilo; (6) Trčanje za materijalnim dobrima iznad granice potrebe zadovoljavanja fizioloških potreba najčešće proizlazi iz egoizma i kao frustracija (kompenzacija) zbog neispunjenih potreba za ljubavi, pripadanjem, samoostvarenjem i smislom života; (7) U odgoju mladih za odgovorno ponašanje prema materijalnim dobrima pristupati holistički, tj. naučiti ih kako će ispravno zadovoljavati sve svoje fiziološke, društvene, psihološke i duhovne potrebe te pomagati da u životu pronađu smisao i radost; (8) Brojna djeca su blagoslov jer uz svaka usta Bog uvijek stvori još dvije ruke i mozak, a kod roditelja dodatnu motivaciju za još veći angažman; (9) Njegovati kulturu davanja da bi se primalo — od svega što zaradiš 10% daruj, 10% uštedi, a preostalih 80% potroši pametno i veselo.

Ključne riječi: obitelj; financijski problemi; razuman odnos prema materijalnim dobrima

Uvod

Kao bračni par s petero djece i aktivni vjernici često nailazimo na probleme i pitanja u vezi s materijalnim dobrima na koje nije lako odgovoriti ni samima sebi, a kamo li drugima. I kako onda odgajati djecu za razuman odnos prema materijalnim dobrima? Odnosno, što im odgovoriti kad

navale s pitanjima: »Što sam ja Bogu skrivio da me rodio u ovoj sirotinjskoj obitelji, a ne u onoj gdje djeca dobiju sve što požele? Zašto vi ne znate muljati kao svi normalni ljudi? Ja jadan moram cijelo ljeto sam crnčiti za malo bolje traperice i tenisice, a moji prijatelji ništa ne rade, samo se zabavljaju i dobiju novi automobil za 18. rođendan? Kako ću se ženiti kad za 100 godina ne mogu zaradit za svadbu, kuću, namještaj i auto? Vi ste krivi što ste mi usadili ovu blesavu savjest i što ću zbog vas cijeli život ostati sirotinja! Ne pada mi na pamet da rađam djecu ako im neću moći sve priuštiti!...«

Na to se obično bespomoćno povučemo u svoju sobu i žalosni razgovaramo s našim Gospodinom: »Isuse, pa gdje griješim? Radim pošteno i marljivo, štedim i na čačkalicama, a novac nikako da se zgrije kod mene. Kao da sam premazana nekim sredstvom za odbijanje novca? Jesu li za to krivi moji roditelji koji me nisu dobro podučili ili ja jednostavno nemam financijske inteligencije? Je li kriva škola koja ne daje osnovnu ekonomsku pismenost i moji uzori sveučilišni profesori koji su govorili da novac profanira znanost, a prava dama nikad ne priča o novcu? A ja sam to poslušno upijala jer su mi u Crkvi stalno naglašavali poslušnost i siromaštvo kao najveće vrline. Jesu li trgovina, pozajmljivanje uz kamate i korištenje rada drugih ljudi grijeh? Što je u stvari novac, jer očito više nije samo mjera za nečiji utrošeni rad i trud? Dolazi li novac od Boga ili od vraga? A što ako se zarazim njime pa se više ne budem mogla izvući, a meni je stalo i do nekih viših vrijednosti u životu?...«

Ova tema odgoja mladih za razuman odnos prema materijalnim dobrima zasigurno zaslužuje cijeli jedan kongres na kojem bi ju eminentni znanstvenici obradili sa svih strana slijedeći metodologiju Međunarodne federacije centara pripreve za brak (FICPM):²

1. što se to događa oko nas — sociološki pristup;
2. kako se pri tom ponaša pojedinac kao ljudska osoba — psihološki pristup;

2 Federation Internationale des Centres de Preparation au Mariage (FICPM), www.ficpm.eu. Nadamo se da će organizatori međunarodnoga kongresa FICPM u Hrvatskoj 2011. godine prihvatiti ovaj prijedlog, jer se očekuje dolazak većega broja animatora pripreve za brak iz tranzicijskih zemalja.

3. što o tom kaže Biblija i nauk Crkve — teološki pristup;
4. primjeri dobre prakse, što možemo učiniti mi danas — poziv na akciju i promjenu ponašanja.

Budući da se profesionalno bavimo edukacijom za poduzetništvo i Internet bankarstvom, a u slobodno vrijeme pripremom mladih za brak, uočili smo da problemi najčešće nastaju zbog velike financijske nepismenosti, donošenja financijskih odluka osjećajima umjesto razumom i guranja problema pod tepih. U želji da bar malo pomognemo, ovo predavanje i radionicu *Upravljanje osobnim financijama i kućnim budžetom*, koja slijedi, sastavili smo od komadića svojih višegodišnjih promišljanja i traženja odgovora na vlastite financijske probleme. Svjesni smo da to nije znanstveno obrađeno, posebno se nismo stigli pozabaviti socijalnim naukom Crkve, ali smo ih posložili ovim redosljedom da budu razumljiviji, tim više što je to u načelu i poznata metodologija zajedničkoga donošenja moralnih odluka u braku koju preporučuju Marriage Encounter³ i Marriage Ministries International.⁴

1. osobno se pomoliti;
2. proučiti problem sa stručne strane;
3. vidjeti što o tom kaže Biblija i nauk Crkve;
4. posavjetovati se s iskusnijim ljudima u koje imamo povjerenje;
5. zajednički moliti i razgovarati sve dok ne dođemo do rješenja iza kojega oboje možemo stajati.

1. *Što se to događa oko nas?*

Kažu da su danas financijska pitanja u braku postala veća tabu tema od seksa, a da su se financijski problemi poput ovisnosti o kocki, kladjenju

3 Worldwide Marriage Encounter (WWME), Bračni susreti, pokret i organizacija koja promiče kršćanske vrijednosti braka (www.wwme.org). Kao dio WWME u Hrvatskoj djeluje Hrvatska zajednica Bračnih susreta (HZBS), koja organizira tečajeve komunikacije u braku zvane Bračni vikendi i tečajeve pripreve za brak Zaručnički vikendi (www.hzbs.hr).

4 Marriage Ministries International međunarodna je ekumenska organizacija kršćana koja promiče Božja načela za uspješan bračni i obiteljski život (www.2equal1.com),

i šopingu već popeli na 3. mjesto razloga za rastavu braka. Kad je u Sjedinjenim Američkim Državama s dugom tradicijom slobodnoga tržišta i poduzetništva izbila ekonomska kriza zbog prezaduženosti obitelji i prerizičnih hipotekarnih kredita, što tek očekuje ostale, posebno u tranzicijskim zemljama s izraženom financijskom nepismenošću? Banke su uvidjele da je vrag već odnio šalu i da više neće komu imati prodavati svoje skupe financijske proizvode, pa su u sklopu svoje društvene odgovornosti počele podržavati održavanje radionica za odgovorno upravljanje osobnim financijama. Pojavile su se i zabrinute udruge potrošača, a ako već nisu, slobodno bi se mogle osnovati i udruge prevarenih jamaca. U SAD-u već odavno postoji osobni bankrot, a to će se uskoro morati pravno regulirati i kod nas. Što su ljudi manje spremni govoriti o svojim financijskim problemima i »plijeviti korov dok je još mali«, to više cvate industrija lagane popularne literature za samopomoć zvučnih naslova tipa *Dnevnik jedne šopingholičarke*, *Iz dugova do mirnog sna*, *Do zarade bez muke*, *Pet rituala bogatstva* i sl. Premda naslovi mogu biti za intelektualce prebanalni, a za skrupulozne kršćane previše profani, te knjige zaslužuju našu pažnju zbog očitih potreba današnjih ljudi koje one ispunjavaju, a to su razvijanje financijske inteligencije i podizanje opće razine financijske pismenosti u narodu. Robert T. Kiyosaki, marketinški osviješten autor niza knjiga iz serije *Bogati otac, siromašni otac* i osnivač Zaklade za financijsku pismenost,⁵ tvrdi da nitko ne bi kupio i čitao knjigu *Ako želiš biti bogat i sretan, nemoj ići u školu* kad bi se ona zvala »Ekonomika obrazovanja«, kako je predlagao stručni urednik jer knjiga to u biti i jest (Kiyosaki i Sharon, 2006, 151). S tim provokativnim naslovom ne samo da je knjiga postala bestseller i donijela zaradu svom autoru, nego je on bio pozvan na mnoge TV dvoboje, davao brojne intervjuje u novinama te je tako zapravo dobio priliku upozoriti stručnu javnost kako školski sustav ne daje odgovarajuću financijsku pismenost neophodnu za život građana. Koliko su ljudi zainteresirani za te teme, pokazuju i

5 Njegova neprofitna organizacija Foundation for Financial Literacy (F³E) održava online tečajeve financijske pismenosti (<https://f3eonline.org/>). Robert T. Kiyosaki ima također mrežnu stranicu Rich Dad (www.richdad.com) s uputama kako se obogatiti.

prigodni pokloni, kao što su majice, šalice, uokvirene slike, magneti za hladnjake i sl. s mudrim izrekama o novcu. Primjerice, »Novac je kao žena. Ako mu ti ne posvetiš dovoljno vremena i pažnje, tvoj novac usrećit će nekoga drugoga!«

Prije nego li napadnemo televiziju, medije, marketing, reklame, banke, bezdušni materijalizam i konzumerizam od kojega ne možemo obraniti svoju nevinu djecu, moramo i sami sebi postaviti nekoliko ozbiljnih pitanja: Jesmo li mi roditelji svjesni svojega odnosa prema materijalnim dobrima i poruka koje nesvjesno šaljemo svojoj djeci? Jesmo li se mi zaista opredijelili za Boga ili još uvijek čeznemo za velikim materijalnim bogatstvom? Jesmo li siromašni, bolje rečeno skromni materijalnim dobrima dostojanstveno i po vlastitom izboru kako bismo bili otvoreni nekim višim vrijednostima (primjerice odabrali smo zvanje kojim služimo ljudima i u njem uživamo kao u svojoj misiji na ovom svijetu bez obzira što je ono lošije plaćeno; oženili smo se iz ljubavi za siromašnjega partnera; htjeli smo više djece da uživamo u njihovoj ljubavi; ne radimo dva posla, nego u slobodno vrijeme služimo u Crkvi i društvu i sl.)? Ili i mi, premda smo vjernici, ipak slijedimo psihologiju »ponašanje krda« i svakodnevno nepromišljeno srljamo u dugove, ne iskorištavamo sve svoje talente, ne želimo kod sebe ništa promijeniti, proklinjemo svoje siromaštvo kriveći druge, zavideći i ogovarajući svakoga tko ima više od nas?

2. *Što kaže ljudska mudrost i iskustvo*

2.1. *Opstanak i ljudske potrebe*

Bez materijalnih dobara nema života čovjeka, ali ih moramo promatrati kao sredstva za opstanak u kontekstu svih ostalih ljudskih potreba s kojima se ona nedjeljivo isprepliću. Čovjek je prvenstveno živo biće i ne može opstati bez zraka, hrane, vode, sna... Potreban mu je i krov nad glavom, sigurnost izvora sredstava za život i određena zaštita od neugodnih situacija. On je i društveno biće, pa su mu za opstanak potrebna druga ljudska bića koja mu pružaju osjećaj pripadnosti, ljubavi i pošto-

vanja. Potrebna mu je sloboda rada i kreativnosti kako bi iskoristio sve svoje talente i uživao u svojim djelima. I na kraju, kao duhovnomu biću potrebno mu je da u svemu tom vodi značenje, smisao i svrhu života. Zato i postoje brak, obitelj, rodbina, prijatelji, poduzeća, razna društva, narodi, države, crkve...

Kako bismo lakše razumjeli ljudske potrebe, poslužit ćemo se Maslowljevom hijerarhijom potreba koja, iako često kritizirana, i danas predstavlja temeljno polazište za razumijevanje ljudskih potreba u udžbenicima različitih struka. Psiholog Abraham H. Maslow bavio se je motivacijom ljudi te je zaključio da ljudi stalno nastoje zadovoljiti različite potrebe (Have et al. 2003, 135–137; Weirich i Koontz, 1998, 468–469). On tvrdi da je ponašanje motivirano svjesnom željom za osobnim rastom te da su ljudi spremni podnositi bol, glad i druge nevolje kako bi postigli ono što smatraju osobnim ispunjenjem. Ipak najprije zadovoljavaju fiziološke potrebe kao što su hrana, toplina i zaklon. Zatim slijede društvene potrebe kao što su kompleksne emocionalne potrebe, a na kraju su više apstraktne osobne potrebe kao što je samoostvarenje (samoispunjenje, samoaktualizacija). Neki drugi autori dodaju da je iznad svega i potreba za značenjem i svrhom života, što je na kraju potvrdio i sam Maslow.⁶

Prema Maslowu osnovne su ljudske potrebe u nizu prema rastućoj važnosti:

1. Fiziološke potrebe — osnovne potrebe za održanje samoga ljudskoga života, kao što su primjerice hrana, voda, toplina, stanovanje i san.⁷

6 Abraham H. Maslow je o tom pisao u predgovoru knjige *Toward a Psychology of Being* (usp. Handy, 1995).

7 Neki autori u fiziološke potrebe ubrajaju i seks, ali kod većine ga nema. Zanimljivo je pratiti u medijima različita tumačenja uzroka gotovo epidemije maloljetničkih trudnoća u SAD-u unatoč vrlo visokoj educiranosti i dostupnosti svih kontracepcijskih sredstava. U početku je tumačeno da je seks u tim godinama temeljna fiziološka potreba i prirodni nagon za održanjem vrste te da mladi zato trudnoću ne smatraju nikakvom bolešću od koje bi se trebali štiti lijekovima. Dapače, oni su pokazivali ponos zbog svoje spolne zrelosti. Nedavno je u medijima pisalo da su zbog uništenih obitelji mladi zapravo gladni ljubavi, pa očekuju da će od svojega partnera i djeteta dobiti ljubav koja im nedostaje. To izgleda vrlo vjerojatnim jer su neka istraživanja Unicefa (opet prema novinskim napisima) pokazala da su emocionalno i

2. Sigurnost — potrebe za sigurnošću od fizičke opasnosti i oslobađanje od straha od gubitka posla, imovine, hrane ili stana.
3. Pripadnost i ljubav — potreba za povezivanjem i prihvaćanjem od drugih ljudi. Tu spada i potreba za davanjem i primanjem ljubavi.
4. Poštovanje i ego — poštovanje od drugih ljudi i samopoštovanje. Ta vrsta potrebe stvara zadovoljstva kao što su samopouzdanje, moć, ugled, status i samouvjerenost. Smatra se da je najbolji osjećaj samopoštovanja kada je ono stvoreno na temelju poštovanje drugih ljudi koji nas cijene zbog rezultata našega rada i ljudskih kvaliteta, a ne zbog nametnutoga statusa i moći.
5. Samoaktualizacija — potreba za samoostvarenjem, samoispunjenjem. To je žudnja da se postigne ono što je netko sposoban postati — iskoristiti osobni fizički, intelektualni i duhovni potencijal i postignuti nešto vrijedno u životu.

Kad se ispune potrebe na jednoj razini, čovjek teži ispunjenju potreba na sljedećoj razini. Međutim, ipak neće sve osobe doći do ostvarenja svih potreba do vrha piramide i može se zaključiti što je viši stupanj, manje ljudi ga dostiže. U suvremenom društvu zadovoljeno je 89% fizioloških, 70% sigurnosnih, 50% društvenih potreba, 40% potreba za poštovanjem i samo 10% potrebe za samoaktualizacijom.

Postavlja se pitanje: Zašto svi ljudi ispunjenjem materijalnih potreba ne idu za ispunjenjem potreba više razine, nego njihova potreba za materijalnim raste zajedno s drugim potrebama sve do samoaktualizacije? Alderferova ERG teorija⁸ kaže da višestruke potrebe mogu istovremeno djelovati kao motivator te kad je razina potreba višega reda frustrirana (poljuljana), dolazi do pojedinčeve želje da poveća neku od potreba nižega reda. Primjerice, nemogućnost zadovoljenja potrebe za društvenom pripadnosti može povećati želju za više novca i materijalnih dobara. Tako frustracija može voditi do regresije (pada) na nižu razinu.

odgojno najzapuštenija djeca u Velikoj Britaniji i SAD-u, te da u nerazvijenim zemljama očevi provedu oko 50% vremena sa svojim sinovima, a u najrazvijenijim tek 5%.

8 Existence Relatedness Growth (ERG), »postojanje, povezanost i rast«.

U istraživanjima ponašanja potrošača kažu da nikad ni jedna potreba nije do kraja zadovoljena, tako da uvijek ostaje nešto motivirajuće pa se na tome mogu bazirati i apeli na potrošnju (reklame) (Schiffman i Kanuk, 2004, 81–85). U biti, slobodno poduzetništvo temelji se na tom da prepoznamo koja potreba ljudi na tržištu nije zadovoljena, pa da ponudimo takav proizvod ili uslugu koji će zadovoljiti potrebe ljudi, a poduzetniku omogućiti zaradu (koncepti tržišne niše i prozora prilike te *servant* marketinga, liderstva i ekonomije koji se temelje na služenju, a ne manipuliranju ljudima) (Hitrec i Glavaš, 2002). Prema Maslowu većina ljudi ne uspijeva dostatno zadovoljiti svoje potrebe ega (uspjeh, nezavisnost, moć, ugled, status u društvu, priznanje od drugih, želja za natjecanjem...), pa nikad i ne prijeđe na petu razinu samoaktualizacije. U tom slučaju materijalna dobra više ne služe samo za zadovoljenje fizioloških potreba, nego za natjecanje, dobivanje statusa i moći. O tom svjedoče i uspješni reklamni pozivi na kupnju, koji očito više ispunjavaju potrebe ega nego potrebu samoaktualizacije: »Dobro je činiti dobro sebi«, »Jer ste to vi zaslužili«, »Idem tamo gdje je sve po mom« i sl. Zato se pitamo dolazi li možda na toj razini na vidjelo i potreba za duhovnošću kako bi se zauzdao ego te prešlo na neko kvalitetnije samoostvarenje. Čak ako se postigne društveni prestiž i samoostvarenje samo na temelju fizičkih i intelektualnih sposobnosti i na tom stane, sve ostaje nekako egoistično i egocentrično. Zato hijerarhija potreba treba još jednu razinu značenja, svrhe i smisla života, koju je Maslow otkrio pod kraj svojega života. U predgovoru svoje knjige napisao je: mi trebamo nešto »veće od nas, prema komu ćemo imati strahopoštovanje i komu ćemo izručiti svoje predanje« (usp. Handy, 1995).

S druge strane, Maslow je izradio svoju hijerarhiju potreba na temelju društvenih normi i vrijednosti u Americi i zapadnoj Europi, a nije uzimao u obzir da su u Aziji društvene potrebe puno važnije od osobnih.⁹ Zato pri istraživanju ponašanja potrošača te motivacije i sustava na-

9 Kad danas razmišljamo o zapadnjačkom individualizmu, koji će pregaziti istočnjački kolektizam, dobro je prisjetiti se što kaže mudri Propovjednik stoljećima prije Krista: »Bolje je dvojici nego jednome, jer imaju bolju plaću za svoj trud. Padne li jedan, drugi će ga podići; a teško jednomu! Ako padne, nema nikoga da ga podigne. Pa ako se i spava udvoje, toplije je;

građivanja zaposlenika u poduzećima Maslowljevu hijerarhiju potreba uvijek treba kombinirati sa istraživanjem društvenih normi i vrijednosti u pojedinom društvu. Jedan su od mogućih alata Hofstedove dimenzije kulture: a) distanca moći, b) izbjegavanje neizvjesnosti, c) individualizam vs. kolektivizam, d) društvo koje počiva na muškom vs. ženskom načelu te e) dugoročna vs. kratkoročna vremenska orijentacija.

ERG teorija dosljednija je s našim znanjima o pojedinim različitostima između ljudi jer kaže da se potrebe ne moraju ispunjavati po krutom hijerarhijskom redosljedu te da istovremeno može postojati više potreba. Varijable poput obrazovanja, obiteljske pozadine i kulturalnoga okruženja mogu promijeniti važnost ili snagu poriva koju sadrži grupa potreba za specifičnoga pojedinca. Dokazi pokazuju da ljudi različitih kultura različito redaju kategorije potreba. Ali zavisno o njihovom duhovnom razvoju ljudi istih kultura mogu imati različiti redosljed potreba. Time se je bavio i Viktor Frankl u svojoj logoterapiji (terapija smislom), dokazujući time zašto su se u logorima smrti neki ljudi mogli uzdignuti iznad fizioloških potreba i dati drugomu svoj jedini komad kruha, a neki čak i vlastiti život.

2.2. *Životni ciklus potreba prema materijalnim dobrima*

Očito je da se naše potrebe mijenjaju ne samo zavisno od vanjskih uvjeta, nego i zajedno s našim fizičkim, psihičkim, društvenim i duhovnim rastom i razvojem. U početku će više biti naglašene fiziološke potrebe, sigurnost i ljubav, malo kasnije će doći na red poštovanje i samoaktualizacija, a pod sam kraj života najviše postavljamo pitanja o svrsi i smislu života. Isto tako mijenjat će se i odnos prema materijalnim dobrima, zavisno od faze životnoga ciklusa našega braka i obitelji. Osnovne faze u životnom ciklusu svih živih bića i društvenih sustava su: rođenje, rast i razvoj, razmnožavanje u fazi zrelosti, a nakon toga slijedi starenje i smrt. Sve su faze jednako potrebne i jednako vrijedne. Jasno je ako nema raz-

a kako će se samac zagrijati? I ako tko udari na jednoga, dvojica će mu se oprijeti; i trostruko se uže ne kida brzo» (Prop 4,9–12).

množavanja, reprodukcije, da nema ni opstanka vrste, a bez svjesnoga ulaganja u podmladak nema opstanka ni društvenih sustava kao što su obitelj, poduzeće, udruga, narod, država, crkva... Stvaranja i odgajanja podmlatka nema bez zrelih za rađanje, životno mudrih za odgajanje¹⁰ i onih koji će zarađivati dok se podmladak ne osamostali. Matrica prihoda i rashoda u jednoj obitelji s više generacija može se metaforički prikazati na sljedeći način: Što se tiče ulaganja materijalnih dobara, očito je da djeca ništa ne zarađuju, a na njih se puno troši i ne zna se hoće li se ikad išta dobiti zauzvrat — »upitnici«. Nakon završetka školovanja mladi počnu zarađivati, ali sve i potroše na sebe i svoje usavršavanje — »zvijezde«. Roditelji u zreloj dobi najviše zarađuju, a najmanje troše na sebe — »krave muzare«. Djedovi i bake su u mirovini, vrlo malo zarađuju, ali i relativno malo troše — »ljubimci«.

To kruženje materijalnih dobara među generacijama jedne obitelji zapravo je prirodno kao i kruženje kapljice vode u prirodi i ta generacijska solidarnost osigurava održivost sustava obitelji bez potrebe bitnijih intervencija izvana. U današnjoj zapadnoj civilizaciji individualizam je prevladao i mladi ljudi žele čim prije izići iz obiteljskoga gnijezda i osamostaliti se, a pogotovo mladi bračni parovi mahom žele živjeti sami. Ali da bi se odselili, odmah i sada moraju imati sve ono što su njihovi roditelju stjecali desetljećima: stan, automobil, televizor, računalo, lijep namještaj i kućanske aparate... Zato je, posebno u mediteranskim zemljama, sve više odraslih zaposlenih ljudi koji se ne žene, nego sve dulje ostaju s roditeljima (sindrom odrasloga djeteta Petra Pana), a roditeljima se nameće krivnja što im oni nisu osigurali namješteni stan ili kuću za odvajanje. U SAD-u i sjevernijim zapadnim zemljama s tradicijom protestantske etike mladi ranije odlaze od kuće živjeti kao podstanari, a na kupnju stana odlučuju se najčešće nakon ženidbe. Želja za kućom javlja

10 Čak i u teoriji evolucije uvedena je »teorija baka« jer jedino ljudska vrsta gubi plodnost na polovici svojega životnoga vijeka. Ljudski potomci nisu ni izdaleka sposobni za samostalni život kad završe s dojenjem, pa čak ni ni kada im narastu trajni zubi, a majke trebaju rađati prije nego se djeca osamostale. Zato bake gube plodnost na vrhuncu svoje životne snage kako bi pomagale majkama u podizanju djece dok se ona ne osamostale (prema TV emisiji o krapinskom pračovjeku emitiranoj na HTV u lipnju 2008. godine).

se kad se počnu rađati djeca. Na tu potrebu za udobnošću, slobodom, nezavisnošću i statusom banke odgovaraju »povoljnim« hipotekarnim stambenim kreditima (»Ne morate čekati 40 godina da biste se vjenčali i otišli od roditelja«), *leasingom* za automobil (»Uz novu kuću ide i novi automobil«), raznim potrošačkim kreditima i karticama za kupnju namještaja i kućanskih aparata (»Što više kupiš, više štediš«, »Kupi danas plati sutra — koristite revolving kredite«). I tako se neopazice slatki snovi za slobodom pretvore u mišolovku iz koje se ne može izići 20–30 godina.¹¹ Problem je taj što se sve to vrijeme radi za otplatu dugova za imovinu koja je čista potrošnja i ne stvara nikakve prihode, a ako bi se ta imovina trebala prodati za podmirenje dugova, to ni izdaleka nije ono što je u nju uloženo (poznato je da novi automobil prelaskom praga trgovine izgubi na vrijednosti 10%).

Ako već želimo biti samostalni i slobodni, što samo po sebi nije loše, zašto trošimo više nego što zarađujemo, zašto onda ne štedimo i ne investiramo, kako bismo imali od čega živjeti u mirovini kad ne budemo više mogli zarađivati svojim radom? Koliko ćemo se uopće moći pouzdati u naše zdravstveno osiguranje i obvezne mirovinske fondove? Kršćani smo, a tolike godine ne uspijevamo davati desetinu, »od svega što zarađiš 10% uštedi, a 10% daruj«. Tko će pomagati potrebitima i omogućiti širenje radosne vijesti kad smo svi stalno u grču zbog vlastitih dugova? Jesmo li svi najedanput postali neizlječivi materijalisti¹² ili smo nasjeli vanjskim utjecajima, financijski smo nepismeni, pa se ponašamo više po osjećajima nego s razumom? I što bi se to još trebalo dogoditi da nas prisili na učenje, promjene ponašanja, samodisciplinu i zdravorazumski odnos prema materijalnim dobrima? Kako stariju djecu, a često puta bake i djedove iz *zwei kinder* generacije, razuvjeriti da rađanje naše mlađe djece nije najveći krivac za naše loše materijalno stanje, nego čak

11 Kažu da je to jedan od najvećih razloga zašto se nakon stečene slobode i nezavisnosti Hrvati iz dijasporne nisu u većem broju vratili u Hrvatsku.

12 Karakteristike su materijalista: a) oni osobito cijene stjecanje i pokazivanje imovine; b) izrazito su egocentrični i sebični; c) teže za životnim stilom koji je ispunjen posjedovanjem; d) njihova velika imovina ne pruža im veće životno zadovoljstvo (Schiffman i Kanuk, 2004, 105–106).

motivacija što uopće radimo toliko koliko radimo jer su neki s manje djece u još većim dugovima. I gdje je uopće granica između siromaštva i bogatstva, odnosno dobrog i lošega materijalnoga stanja? Je li to ne imati 4,3 \$ po osobi na dan (međunarodno usporedivi standard za tranzicijske zemlje)¹³ da se pokriju osnovne egzistencijalne potrebe ili je to nemogućnost da se pokriju obrazovanje, društvene i kulturne potrebe neophodne za izlazak iz kruga siromaštva? Čini se da je to češće osjećaj nepravedne nagrade za rad i trud ili pak najčešće rezultat usporedbe s bogatijima od nas (susjedi, rodbina, bogate i slavne osobe, turisti na skupocjenim jahtama...). Umjesto o siromaštvu i bogatstvu možda bi bilo bolje razmišljati o blagostanju i financijskoj neovisnosti kako bismo se oslobodili grča dugova. Osim marljivoga rada i cjeloživotnoga učenja neophodnih za cjeloživotnu zapošljivost na tržištu rada, treba znati i htjeti upravljati prihodima i troškovima upravo tako da možemo redovito pokriti svoje temeljne egzistencijalne i društvene potrebe i biti solidarni s drugima. Viši stupanj financijske slobode bio bi investiranje i upravljanje imovinom koja će stvarati prihode za život u vrijeme kad ne budemo mogli sami zarađivati zbog bolesti i starosti.

Ako smo do sada cijelu noć lovili i nismo ulovili ništa, možda je baš sad došlo vrijeme da bacimo mrežu na drugu stranu i ulovimo mnoštvo riba — za naš doručak i za nepoznatoga Gosta.

3. *Što nam kaže Biblija*

3.1. *Život je blagoslov i radost*

Tko nas bolje od Židova može podučiti o djeci kao najvećem blagu, blagoslovu i radosti neophodnom za opstanak pojedinca, obitelji i naroda. Kroz cijelo Sveto pismo Staroga zavjeta protežu se brojni primjeri braka i potomstva kao najveće nagrade čovjeku za njegova dobra djela. Tako Abraham i Sara u visokoj starosti dobivaju dijete zato što su i ne znajući

13 Studija o ekonomskoj ranjivosti i socijalnom blagostanju koju su 2000. godine napisali eksperti Svjetske banke i stručnjaci Hrvatskog zavoda za statistiku (usp. Čičin-Šain, s. a.).

ugostili anđele. Pravednici Tobit i Raguel dobivaju dobru snahu i zeta, njihov sretan brak i mnogobrojno potomstvo. Nevoljenu Leu, koju su ugovorenim brakom dali Jakovu za ženu, Bog obdaruje desetoricom sinova i dr. Često su riječi najvećega blagoslova koji se može poželjeti nekome čovjeku dug život, tj. starost i potomstvo: »vidio djecu svoje djece ili sinove svojih sinova!« »Mlad bijah i ostarjeh, al' ne vidjeh pravednika napuštena ili da mu djeca kruha prose. Uvijek je milosrdan i u zajam daje, na njegovu je potomstvu blagoslov« (Ps 37,25–26). Psalam 128 *Blagoslov vjernika* najbolje oslikava djecu kao blagoslov: »Žena će ti biti kao plodna loza u odajama tvoje kuće; sinovi tvoji k'o mladice masline oko stola tvojega. Eto tako će biti blagoslovljen čovjek koji se Jahve boji!« (Ps 128, 3–4).

A mudri Salomon savjetuje: »Zato s radošću jedi svoj kruh i vesela srca pij svoje vino, jer se Bogu već prije svidjelo tvoje djelo. U svako doba nosi haljine bijele, i ulja nek' ne ponestane na tvojoj glavi. Uživaj život sa ženom koju ljubiš u sve dane svojega ispraznog vijeka koji ti Bog da je pod suncem, jer to je tvoj udio u životu i u trudu kojim se trudiš pod suncem« (Prop 9,7–9).

3.2. ***Bogatstvo je nagrada za trud i pravednost, ali i velika odgovornost***

U Starom zavjetu točno vidimo da su materijalna dobra uvijek blagoslov za pravednost i pridržavanje Božjih zakona, a ako privremeno i zapadnemo u oskudicu, vlastitim zalaganjem i pridržavanjem Božjih zakona ponovo ćemo zadobiti materijalni blagoslov. Međutim mudri su pisci svjesni i zamki koje ono sobom nosi pa stalno na to upozoravaju: »Tko ljubi zlato — ne ostaje bez grijeha, i tko za novcem trči — zbog njega će i zalutati« (Sir 31,5); »Blago bogatašu koji se našao bez krivnje i koji nije trčao za zlatom! Tko je taj, da mu čestitamo jer je izvršio čudesna djela u svom narodu? Tko je tu kušnju prošao i savršen ostao, neka mu je na čast!« (Sir 31,8–10). Što se tiče odgoja djece, motivacije za učenje, stjecanja radnih navika, prevencije ovisnosti, i danas vrijedi: »Gdje je mnogo bogatstva, mnogo je i gotovana [...] Sladak je dan radiši, jeo malo ili mnogo, dok bogatstvo ne da bogatašu zaspati« (Prop 5,10–11).

Mudre izreke nastale stoljećima prije Krista šalju istu poruku: »ne daj mi siromaštva ni bogatstva: hrani me kruhom mojim dostatnim; inače bih, presitivši se zatajio tebe i rekao: 'Tko je Jahve?' Ili bih, osiromašivši, krao i oskvrnuo ime Boga svojega« (Izr 30,8–9). Zapravo *Pjesma o vrsnoj ženi* svojevrstni je sažetak i oda obiteljskomu poduzetništvu i društvenoj odgovornosti pojedinca (Izr 31,10–29).

U Novom zavjetu Isus djelomično nastavlja to pozitivno logično podučavanje o razumnom odnosu prema materijalnim dobrima, ali nas i zbunjuje. Na moralne dileme često daje odgovore suprotne od onih koje bismo očekivali na temelju onoga što smo prije čuli. Najprije kaže »blago siromasima, njihovo je kraljevstvo Božje«, »prije će deva kroz ušicu igle nego bogataš u kraljevstvo Božje«, govori o ljljanima i pticama nebeskim koje niti siju niti žanju, a hrani ih Otac njihov nebeski..., a potom se zalaže za kažnjavanje slugu koji ne umnožavaju sve svoje talente, hvali nepoštenoga upravitelja, gosti se s bogatašima i pretvara vodu vino, dopušta da ga pomažu skupocjenom pomasti...

Poslije Kristova uzašašća na nebo prva je zajednica u početku sve rasprodala i podijelila siromasima pa se je posvetila samo molitvi očekujući skori ponovni Kristov dolazak. Ali su se prevarili, jer Krist nije dolazio i ponovo su morali početi raditi kako bi mogli uzdržavati sebe i svoje obitelji, pomagati članovima zajednice koji nisu mogli sami privređivati za život te na razne načine sponzorirati troškove širenja Radosne vijesti. Premda kaže da zna oskudijevati i da zna obilovati, Pavao se ponovo vraća na mudrost Staroga zavjeta, bori se protiv kruha besposlice i autoritativno kaže tko ne radi, ne treba ni jesti. Stalo mu je da radi svojim rukama kako nikomu ne bi bio na teretu, a za nove vjerske vođe očekuje da u svemu ostavljaju dobar primjer uredna obiteljskoga života ne samo svojoj braći vjernicima, nego i prema onima vani.

Pretpostavljam da nas Isus zapravo želi učiniti slobodnima, upozoravajući da ne odemo ni u jednu krajnost koja bi nas mogla zarobiti. Kao da nam želi reći da se pri planiranju obitelji i upravljanju materijalnim dobrima ne trebamo brinuti tjeskobno, ali se moramo brinuti odgovorno. Zašto bismo bili toliko u strahu i pohlepi zbog materijalnih dobara kad ona i onako nisu naša, nego su nam samo povjerena na korištenje u određ-

nom vremenskom periodu dok smo na ovom svijetu. Dobri Otac sigurno bolje od nas zna što je za naše dugoročno dobro. Ako svaki dan molimo »budi volja Tvoja«, možemo li, nakon svega što smo odgovorno učinili svojom ljudskom pameću, bar malo se odreći svoje stopostotne kontrole nad svime i bar malo povjerovati u Božju providnost. Koliko puta smo se nakon grčevitih ljudskih napora na kraju ipak imali priliku uvjeriti: »Ako Jahve kuću ne gradi, uzalud se muče graditelji. Ako Jahve grad ne čuva, uzalud stražar bdi. Uzalud vam je ustat prije zore i dugo u noć sjediti, vi što jedete kruh muke: miljenicima svojim u snu on daje« (Ps 127,1–2).

4. ***Kako danas odgajati za razuman odnos prema materijalnim dobrima***

Kažu *anima humana anima christiana* — duša koja je humana ujedno je i kršćanska duša i obrnuto. Suvremeni guru menadžmenta i liderstva Tom Peters kaže da se ljudski rod nije bitno mijenjao zadnjih 10.000 godina i da su temeljne ljudske vrijednosti koje pozitivno motiviraju ljude iste u svim rasama, nacijama i religijama. Zato on tvrdi da su osnovna načela liderstva u 21. stoljeću prije Krista jednaki liderstvu u 21. stoljeće poslije Krista.¹⁴

Iz svega navedenoga može se zaključiti da trčanje za materijalnim dobrima iznad granice potrebe zadovoljavanja fizioloških potreba najčešće proizlazi iz egoizma i kao frustracija zbog gladi za ljubavi, pripadanjem i smislom. Prema tomu, ne može se mlade zaštititi od materijalizma ako ih se kroz davanje i primanje ne nauči zadovoljiti potrebu za ljubavi i pripadanjem. Najbolje samopoštovanje bit će ono koje će proizlaziti iz poštovanja drugih zbog rezultata vlastitoga rada i ljudskih kvaliteta u odnosima s drugima. Samoaktualizacija ne bi trebala biti samo kroz realizaciju fizičkih i intelektualnih sposobnosti, nego i kroz odgovarajući duhovni rast. A iznad svega najvažnije je pomoći im da pronađu svrhu i smisao života. Mladi nisu sami krivi što se toliko boje života i žrtve

14 Tom Peters održao je predavanje *Leadership & Business Excellence* 5. lipnja 2008. u Zagrebu u sklopu Adria Business Forum.

povezne s njim. Mi roditelji i odgajatelji trebamo se upitati kakvu im sliku života pružamo i je li naša radost života toliko jaka da nadvlada promidžbu civilizacije hedonizma i smrti. Don Bosco je znao da kršćanstvo nije vjera zabrana, nego naprotiv — vjera života, ljubavi i sreće. Zato je mladima nudio kršćansku sliku života ispunjenu osjećajima radosti i sreće koji posvećuju učenje i rad. U kulturi i civilizaciji koja ozbiljno prijeti životu (naslov u jednom ženskom časopisu *Djeca: 20 razloga zašto ih ipak ne treba imati*) treba odgojem pozorno služiti životu, prihvaćajući i braneći cijeli život i život svih od samoga začeca do dostojanstvene starosti i prirodne smrti. Posebno radost života moramo svjedočiti i pružati mladim ljudima na prekretnici njihova života koje muče: siromaštvo, napuštenost obitelji i rodbine, besmisao života, izmanipuliranost i razne ovisnosti. Kao nekad za don Boscom, mladi i danas žude za mentorima i uzorima koji će im pokazati duboki smisao, svu radost i ljepotu života. Tada učenje, rad, brak, djeca i služenje drugima nisu više besmislena žrtva, nego maleno, maleno ulaganje za veliki, veliki životni dobitak. Kolika je ta njihova žed, vidjelo se je na okupljanjima mladih oko Majke Terezije, pape Ivana Pavla II., Benedikta XVI., brata Rogera iz Taizea, sestree Elvire u Cenacolu, Chiare Lubich i fokolarina..., ekumenske laičke organizacije Crown Ministries, koja podučava svećenike, pastore, menadžere i voditelje raznih udruga svijeta kako će podučavati ljude svih uzrasta financijskoj pismenosti i ispravnomu služenju materijalnim dobrima prema Božjim načelima.

Zaključci i preporuke

1. Novac nije grijeh. On sam po sebi nije ni negativan ni pozitivan, nego je ono što mi odlučimo da će biti.
2. Materijalna dobra povjerena su nam da se njima služimo za održanje života i solidarnost među ljudima. Zato njima moramo postupati razumno i odgovorno.
3. Osjećaji koji nas tjeraju da se ponašamo neracionalno najčešće su strah od neimaštine, pohlepa i strah od toga što će drugi o nama misliti i reći.

4. Odgovorno ponašanje prema materijalnim dobrima znači uložiti vrijeme i trud u svladavanje financijske pismenosti i razvijanje financijske inteligencije (naučiti čitati brojke, naučiti pravila investiranja, prepoznavati ponudu i potražnju na tržištu, poznavati zakonske propise i porezne olakšice).
5. Potrebna je samodisciplina kako bi se naučeno i primijenilo.
5. Trčanje za materijalnim dobrima iznad granice potrebe zadovoljavanja fizioloških potreba najčešće proizlazi iz egoizma i kao frustracija zbog neispunjenih potreba za ljubavi, pripadanjem, autoaktualizacijom i smislom.
6. U odgoju mladih za odgovorno ponašanje prema materijalnim dobrima pristupati holistički, tj. naučiti ih kako će ispravno zadovoljavati sve svoje fiziološke, društvene, psihološke i duhovne potrebe te pomagati da u životu pronađu smisao i radost.
7. Brojna djeca su blagoslov. Uz svaka usta Bog uvijek stvori još dvije ruke i mozak. Zato ona nisu uzrok siromaštva, nego motivacija za još veći angažman.
8. Njegovati kulturu davanja da bi se primalo. Podržavati obiteljsku, društvenu i crkvenu solidarnost.

»Dobro je imati novaca i stvari koje se novcem mogu kupiti. No, dobro je također povremeno provjeriti nismo li možda izgubili stvari koje se novcem ne mogu kupiti« (George Horace Lorimer).

NOVAC može kupiti
Krevet, ali ne i san.
Knjige, ali ne i pamet.
Hranu, ali ne i apetit.
Nakit, ali ne i ljepotu.
Kuću, ali ne i dom.
Lijek, ali ne i zdravlje.
Luksuz, ali ne i kulturu.
Razonodu, ali ne i sreću.
Religiju, ali ne i spasenje.

Pjesma o vrsnoj ženi

Knjiga Izreka 31,10–31 ¹⁵	Tumačenje
<p><i>Tko će naći ženu vrsnu? Više vrijedi ona nego biserje. Muževljevo se srce uzda u nju, i blagom neće oskudijevati. Ona mu čini dobro, a ne zlo, u sve dane vijeka svojeg. Pribavlja vunu i lan, i vješto radi rukama marnim. Ona je kao lađa trgovačka: iz daleka donosi kruh svoj. Još za noći ona ustaje, hrani svoje ukućane i određuje posao sluškinjama svojim. Opazi li polje kupi ga; plodom svojih ruku sadi vinograd. Opasuje snagom bedra svoja, i živo miče rukama. Vidi kako joj posao napreduje: noću joj se ne gasi svjetiljka. Rukama se maša preslice i prstima drži vreteno. Siromahu dlan svoj otvara, ruke pruža nevoljnicima. Ne boji se snijega za svoje ukućane, jer sva čeljad ima po dvoje haljine. Sama sebi šije pokrivače, odijeva se lanom i purpurom. Muž joj je slavan na Vratima, gdje sjedi sa starješinama zemaljskim. Platno тка i prodaje ga, i pojase daje trgovcu. Odjevena je snagom i dostojanstvom, pa se smije danu budućem. Svoja usta mudro otvara, i pobožan joj je nauk na jeziku. Na vladanje pazi ukućana i ne jede kruha besposlice. Sinovi njezini podižu se i sretnom je nazivaju, i muž njezin hvali je: »Mnoge su žene bile vrsne, ali ti ih sve nadmašuješ.« Lažna je ljupkost, tašta je ljepota: žena sa strahom Gospodnjim zaslužuje hvalu. Plod joj dajte ruku njezinih, i neka je na Vratima¹⁶ hvale djela njezina!</i></p>	<p>Pouzdana je. Zalaže se za blagostanje. Moralna je. Vjerna je.</p> <p>Stručna je. Sprema je na rizik. Uključuje se u međunarodno poslovanje. Marljiva je. Odgovorna je za svoju obitelj. Ima menadžerske sposobnosti. Prepoznaje poslovne prilike. Reinvestira dobit, ne čeka poticaje Min. polj. Ima snažnu osobnost. Okretna je i spretna. Ima osjećaj za samokontrolu.</p> <p>Ne srami se nikakvoga posla.</p> <p>Socijalno odgovorna za siromašne. I za hendikepirane.</p> <p>Kontrolira rizik. A ne kupuje na minuse, na čekove i kartice. Preferira prirodne materijale.</p> <p>Podržava muža u javnom životu.</p> <p>Kooperantica je. Dostojanstvena je. Optimistična je.</p> <p>Mudra je, obrazovana, moralna. Podučava poslovnu etiku i kulturu ponašanja. Ima radne navike, zna iskoristiti dan. Stvara kvalitetne ljudske resurse.</p> <p>Ima podršku i priznanje muža i djece.</p> <p>Posjeduje temeljne ljudske kvalitete.</p> <p>Zaslužuje uspjeh i društveno priznanje</p>

15 Knjiga Izreka nastala je nakon izlaska Izraelaca iz babilonskoga sužanjstva i zapisana oki 5. i 6. stoljeća pr. Kr.

16 Na Vratima znači u javnom životu, koji se je u starom Orijentu odvijao na gradskim vratima.

U prva vremena životna je mudrost bila izražena mudrom izrekom, poslovicom, maksimom u jednom ili u dva stiha, a zatim se je razvila u usporedbu, alegoriju, poučni nagovor i moralnu pouku. U kratkim mudrim izrekama dana je životna mudrost koja vodi k sreći u osobnom, obiteljskom i društvenom životu, a temelji se na naravnim, ljudskim moralnim temeljima aktualnim i danas.

Literatura

- Biblija. *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta*. Prevoditelji: Silvije Grubišić (Petoknjžije), Filbert Grass (Psalmi), Nikola Miličević (Pjesma nad pjesmama), Antun Sović (ostali dijelovi Staroga zavjeta), Bonaventura Duda i Jerko Fućak (Novi zavjet). Imprimatur: Hrvatska biskupska konferencija, 10. listopada 2008. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2015.
- Čičin-Šain, D. (s. a.). *Razdioba dohotka i borba protiv siromaštva*. Nastavni materijal. Sveučilište u Zadru. URL: http://www.unizd.hr/portals/4/nastavni_mat/1_godina/ekonomija/ekonomija_22.pdf (9. prosinca 2021.)
- Handy, Charles (1995). *The Age of Paradox*. Boston MA: Harvard Business School Press.
- Have, Steven ten; Have, Wouter ten; Stevens, Frans; Elst, Marcel vander; Pol-Coyn, Fiona (2003). *Key management models: The management tools and practices that will improve your business*. London: Financial Times.
- Hitrec, Miodrag; Glavaš, Dražen (2002). Principles and Technology of Modern Marketing in a »Servant Economy«. U Soumitra Sharma i Lovorka Galetić (ur.), *International Conference — An Enterprise Odyssey: Economics and Busienss in the New Millennium 2002* (str. 248–249). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Kiyosaki, Robert T.; Lechter, Sharon L. (2006). *Bogati otac, siromašni otac: Što bogati uče svoju djecu o novcu, a siromašni i srednja klasa ne!* Varaždin: Katarina Zrinski.
- Schiffman, Leon G.; Kanuk, Leslie L. (2004). *Ponašanje potrošača*. Zagreb: Mate.
- Weihrich, Heinz; Koontz, Harold (1998). *Menedžment*. Zagreb: Mate.

REASONABLE ATTITUDE TOWARDS MATERIAL GOODS

Zrinka & Zlatko Gregov

Summary

A couple with five children, who are professionally engaged in entrepreneurship education and internet banking, and in their free time preparing young people for marriage, noticed that financial problems are most often caused by high financial illiteracy, hedonistic mentality and marketing manipulation, making financial decisions with feelings instead reason and pushing problems under the rug. Based on the presented selected theoretical models and examples from everyday practice, they propose 9 recommendations for educating young people for a reasonable attitude towards material goods: (1) Money is not a sin — it is neither negative nor positive, but what we decide that it will be; (2) Material goods are entrusted to us to use with them for the maintenance of life and solidarity among people, so we must treat them rationally and responsibly; (3) Feelings that make us behave irrationally are most often fear of poverty, greed and fear of what others will think and say about us; (4) Responsible behavior towards material goods means investing time and effort in mastering financial literacy and developing financial intelligence; (5) Self-discipline is needed to learn and apply; (6) Running for material goods above the limit of the need to satisfy physiological needs most often arises from egoism and as frustration (compensation) due to unfulfilled needs for love, belonging, self-realization and the meaning of life; (7) In educating young people for responsible behavior towards material goods, approach holistically, i.e. teach them how to properly meet all their physiological, social, psychological and spiritual needs and help them find meaning and joy in life; (8) Numerous children are a blessing because with each mouth God always creates two more hands and a brain, and with parents additional motivation for even greater engagement; (9) Nurture a culture of giving in order to receive — donate 10% of everything you earn, save 10%, and spend the remaining 80% smartly and cheerfully.

Keywords: family; financial problems; reasonable attitude towards material goods

(Predavanje održano godine 2008. na 37. Obiteljskoj ljetnoj školi »Obitelj — škola odgovornosti«)